

Същност и роля на децентрализацията в културния сектор в България

Анна Пенкова

Abstract: В края на 40-те години на 20 век в България настъпва т.нар. период на социализъм, който оставя своя отпечатък и до днес в управлението на културните процеси в страната. През този сравнително голям времеви период от близо 45 години, тези процеси и въобще културната политика е почти изцяло централизирана. С установяването на т.нар. социалистически модел на управление в страната, културния живот разбираемо се управлява от държавата, чрез одържавяване на културните институции и частните инициативи в областта на разпространението на културни ценности е прекратена. През последните десетилетия се приема обичайно, че зад управлението на културната политика в България стои държавата. Нейната ключова роля в сферата на културата е значителна след Освобождението. Една от причините е, че България, се стреми към догонване на развитите европейски страни в културен аспект, а там държавата е основен фактор за формирането на общонационална образователна система и основните културни институции.

Keywords: културна политика, държава, преход

1. ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия се приема обичайно, че зад управлението на културната политика в България стои държавата. Нейната ключова роля в сфера на културата е значителна след Освобождението. Една от причините е, че България, се стреми към догонване на развитите европейски страни в културен аспект, а там държавата е основен фактор за формирането на общонационална образователна система и основните културни институции.

Основната цел на българската културната система в края на 19 и началото на 20 век е просвещение, което се явява средство за издигане самочувствието на народа и като начин за приобщаването към ценностите на европейската култура. Именно в този период България възприема и европейските модели в изграждането на държавността си, основно от Германия и Франция, „където традиционно има значително държавно вмешателство на културата“. (1)

2. ОСОБЕНОСТИ НА Т.НАР. СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ПЕРИОД

В края на 40-те години на 20 век в България настъпва т.нар. период на социализъм, който оставя своя отпечатък и до днес в управлението на културните процеси в страната. През този сравнително голям времеви период от близо 45 години, тези

процеси и въобще културната политика е почти изцяло централизирана. С установяването на т.нар. социалистически модел на управление в страната, културния живот разбираемо се управлява от държавата, чрез одържавяване на културните институции и частните инициативи в областта на разпространението на културни ценности е прекратена.

Със създаването в началото на 1948 г. Комитет за наука, изкуство и култура, който заменя съществуващата до този момент Камара на народната култура, завършва формирането на централизираната система на управление на културата. В резултат на това по-голямата част от художествените творци и хората, занимаващи се с култура и изкуство работят като държавни служители в някоя от основните държавни културни институции – Народна библиотека, Народен театър, Държавна опера, Софийски Университет и в системата на образованието. Този процес продължава до края на 80-те години на 20 век, по време на които държавата създава солидна материална база на културата, включваща мощни във своята дейност художествено творчески съюзи, обемна мрежа от културни институции и организации и др. Като негативен аспект от тези процеси може да се отбележи, зависимостта на българските творци от държавната служба при създаването на културния продукт. Това несъмнено води до политизация на този културен продукт.

В средата на 80-те години започва формирането на опозиция срещу социалистическата система на държавно управление сред част от творческите съюзи. На конгреси през 1989 г., интелектуалци открито критикуват системата и изразяват волята си за нейната промяна. С приключване на социалистическия модел на управление в страната, след 1989 г., започва нов етап за културната политика на България. Културата е една от областите, която е най-силно засегната в икономически и духовен аспект в процеса на преход към демокрация и пазарна икономика. Липсата на последователност и приемственост в действията на отделните правителства, честата смяната на концепции и модели на управление, оказва силно влияние върху развитието на културата ни. В резултат на това културните процеси нямат ясна стратегическа предвидимост и финансирането в културната сфера рязко намалява.

3. ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ НА ПЕРИОДА НА ПРЕХОД

Въпреки тези негативни характеристики, новият (преходен) модел на българска културна политика се характеризира с появата на частни културни институции, професионални обединения, фондации в областта на културата и др. На общините се дава възможността за повече самостоятелност в

Received: 05.03.2025

Published: 27.04.2025

<https://doi.org/10.47978/TUS.2025.75.01.017>

Anna Penkova is with the Technical University of Sofia, Sofia, 1000, 8 Kl. Ohridski Blvd, Bulgaria (a.penkova@tu-sofia.bg)

определянето на своята културна политика на развитие, което означава и по-голяма оперативност. През 1993 г. България става страна - кандидат за членство в ЕС. Като едно от условията за членство е осъществяване на действия за насърчаване на културното многообразие, опазване и популяризиране на културното наследство, интернационализация и улесняване на мобилността на културните творци и др. Също така България започва активното си участие в работата на международни институции като Съвет на Европа, Централна европейска инициатива (ЦЕИ) и ЮНЕСКО.

Постепенно започва изграждане на съвременния модел на национална културна политика, който се характеризира с предприемане на редица културни реформи с основни цели:

- „Децентрализация на управлението и финансирането на културата;
 - Свобода на действие и формиране на пазарно ориентирано поведение на културните институции и творците;
 - Промени в културното законодателство, предназначени да посрещнат новите социално – икономически предизвикателства;
 - Доближаване до законодателството на Европейския съюз;
 - Изграждане на административна среда, улесняваща културното развитие и европейската интеграция;
 - Гарантирана равнопоставеност на държавните, общинските и частните културни институции;
 - Засилване ролята на неправителствения сектор“ (2)
- До 2000 - та година се изгражда нова система за управление на културните процеси в страната.

На централно ниво Министерски съвет осъществява културната политика посредством Министерство на културата и в координация с други министерства и държавни институции. Чрез предложени законодателни действия от изпълнителната власт, Народното събрание гарантира културната политика с помощта на неговата Постоянна комисия по култура и медии.

През годините на прехода Министерството на културата се променя многократно. То се ръководи от министър на културата, двама заместник министри и главен секретар. Към Кабинета на Министъра е създадена служба „Протокол“ и „Секретариат“. Основен консултативен орган на Министъра е Колегиумът на Министерството. Структурата на Министерството на културата в преходния период се състои от Управленията - „Правно – икономическо“, „Международна културна дейност и Евроинтеграция“, „Национални културни институти“ и „Центрове по изкуствата“. На по-ниско ниво са Управленията – „Музеи, галерии и изобразителни изкуства“ и Отделите - „Училища по изкуства, „Библиотеки и читалища“ и „Авторско право“. Под юрисдикцията на министерството са няколко национални центрове по изкуства в областите – театър, филми, музика и танц, книги, музеи, галерии и паметници на културата. Тези центрове са структури от типа „на една ръка разстояние“ (arm's – length bodies), които са със самостоятелен юридически статут и бюджет и

осъществяват специфична културна политика в съответната област. Дейността на тези културни центрове се ръководи от одобрена от Министъра на културата програма и се осъществява от директорите на централите.

По отношение на процеса на децентрализация в управлението, културната политика на местно равнище започва да се реализира от органите на местно самоуправление - общински съвет и кмет. Те са институциите, които имат право да взимат определени управленски решения. „Основните принципи на законодателството в областта на местното самоуправление и местната администрация са формирани в Конституцията на Република България, влязла в сила на 13.06.1991 г. Конституционните текстове въвеждат някои принципно нови правила, представляващи отправна точка на реформата в административно-териториалното устройство на страната и на местното самоуправление“ (3)

По време на прехода значимостта на културния сектор в голяма степен е намалена, поради общото обедняване на населението и трудните условия на живот. Както вече бе споменато, държавното финансиране в културната сфера в преходния период рязко намалява, поради настъпилата икономическа криза и бюджетни ограничения. Културните институти все повече се лишават от средства за основната си дейност. Централизирания модел на бюджетно финансиране вече не е достатъчен, поради което в края на 90 –те години Министерство на културата започва въвеждането на конкурсно начало при финансирането на културни дейности. Посредством този метод на финансиране се подпомагат отделни културни институти според техния принос и значимост в културен аспект и въз основа на техните творчески и икономически резултати. Също така чрез конкурсното начало, част от държавната финансова подкрепа се прехвърля към творчески проекти като има равнопоставеност между кандидатстващите субекти, независимо от формата на собственост.

4. РОЛЯ НА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯТА В КУЛТУРНАТА ОБЛАСТ

Децентрализацията в управлението и финансирането на културните институции е един от основните принципи за всички правителства от годините на прехода до днес, но процеса на реализация на тези намерения се осъществява трудно и бавно. И до днес децентрализацията, която се счита за основен приоритет в началото на прехода, все още не е напълно осмислена и предизвиква противоречиви реакции основно сред културните среди. Три са основните предпоставки за противопоставянето - децентрализация срещу централизация:

- Правителства и законодателна власт от една страна заявяват стремежа си да децентрализират финансирането и управлението на културните институции, но от друга запазват възможността централната власт да се намесва и да регулира дейността им.
- Местната власт, която се стреми към по-голяма автономия, но същевременно смята за нужно по – голямата част от отговорностите в културния

сектор и неговото финансиране да се поеме от държавната власт.

- Неправителствените организации, „които са най – активния децентрализиращ център, но все още не са достатъчно мощни като масовост на доброволни сътрудници и като възможности за влияние по отношение на законодателни инициативи и формиране на обществени мнения.“(4)

В преходния период основна цел на страната е и присъединяването към Европейския съюз. В този смисъл културната ни политика изисква да плавно да се внедри към общо – европейските културни процеси, като се осигури равностойно място на българската култура чрез съхранена културната идентичност и ценности. Като цяло културната ни политика действа в посока на подкрепа за създаване, съхраняване и разпространение на културни ценности, както и за насърчаване и закрила на културните различия. Тази политика се реализира чрез целеви програми, изготвени съвместно с министерствата на образованието, околна среда, туризма, спорта и др., както и с помощта на НПО и граждански сдружения. Като кандидат – член на ЕС международната културна политика на България се характеризира със стремеж към интегриране в международните културни структури и организации. Страната представя под различни форми най – добрите постижения на българската култура в чужбина, с основна цел нейното популяризиране и интегриране към европейската и световна култура. Водещите приоритети на международната културна политика на България в предприсъединителния период са:

- „Утвърждаване присъствието и активната позиция на българската култура и изграждане на положителен образ на страната като стабилен партньор в международната културна политика, чрез последователно водена политика на активно развиване на отношенията в областта на културата на двустранна и многостранна основа;
- Признаване и спазване на универсалните ценности на културно многообразие;
- Пропагандиране достиженията на българското изкуство и култура в чужбина и на чуждестранната култура у нас;
- Участие на българските творци в международния културен обмен и пазара на изкуствата в чужбина, и подпомагане свободното движение на артисти, културни ценности и културни продукти;

- Утвърждаване ролята и мисията на културата като средство за предотвратяване на конфликти и разрешаване на кризисни ситуации.“(5) До присъединяването на България към ЕС на 1 януари 2007 г. международната и културната и политика е концентрирана към усъвършенстване на законодателството в областта, като страната активно се подготвя за пълноценно участие в културните политики и програми на ЕС. Няколко са начините, чрез които България участва в многостранното международното културно сътрудничество:

- Български експерти взимат участие в работните групи на ЕС във връзка с изготвяне на международни политики, правни инструменти и

документи в областта на културата, аудиовизията и авторското право.

- В българската правна система се прилагат международни правни договори и конвенции в областта на културата чрез тяхното приемане, ратифициране и влизане в действие. България ратифицира повечето от международните конвенции в областта на културата.

5. РОЛЯ НА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО С ЕС

България взема участие в програмите „Калейдоскоп“, „Ариана“ и „Рафаел“, като през 1998 г. страната ни има 7 печеливши проекта (от 19 представени) по програма „Калейдоскоп“. През 1999 г. гр. Пловдив участва в програмата „Европейски месец на културата 1999“, която включва както публични, така и неправителствени и частни организации. Към програма „Култура 2000“ България се присъединява през 2001 г. „Култура 2000“ е европейска програма, действаща в периода 2000 – 2004 г., която финансира проекти за сътрудничество във всички области на културата и изкуството. По тази програма в периода 2001 – 2006 г. са одобрени за изпълнение 74 проекта с българско участие, като в 21 от тях (повечето в областта на литературните преводи), България е водеща страна по отношение на организацията. Страната има и два одобрени проекта по програма „МЕДИА II“ през 2000 г., а през 2002 г. се присъединява към програма „МЕДИА Плюс“.

В периода 2003 – 2006 г. одобрените проекти с българско участие са 84 на обща стойност 1 168 766 евро, като в същия период субсидия печелят и 21 български проекта по програма МЕДИА Обучение на стойност 25 337 евро. След присъединяването на България към Европейския съюз започва и нейното участие в ново поколение програми на Общността: Култура /2007 -2013/, МЕДИА, Учене през целия живот и Европа за гражданите. В средата на 2003 г. България се присъединява към Регионална програма за природно и културно наследство (Regional Programme for Natural and Culture Heritage in SEE (RPSEE) на Съвета на Европа и Европейската комисия. Това става възможно, чрез подкрепата по програма Култура 2000. По Регионалната програма за природно и културно наследство в България се изготвят доклад за архитектурно и археологическо наследство, предварителна техническа оценка на обекти на културно наследство, предпроектни проучвания и др.

През 2000 г. България става част от програмата за Югоизточна Европа „Политики за култура“ на европейската културна фондация и асоциация ECUMEST. Тя действа в периода 2001 – 2005 г. като се широко се дискутира проблема с децентрализацията в културната политика и се осъществяват регионални проекти в областта на културата с помощта на местната власт и НПО. Частният сектор също участва в развитието на културния сектор, чрез реализиране на сътрудничество с международни мрежи в тази област. Тези контакти също градят имидж на българското изкуство и култура зад граница. Провеждат се множество фестивали и семинари както и международни културни събития в

областта на изпълнителските изкуства, киното, медиите и изобразителните изкуства, които се реализират от неправителствени организации с международна финансова подкрепа.

През май 2005 г. в гр. Варна се провежда регионален форум „Културните коридори на Югоизточна Европа – общо минало и споделено наследство, ключ към бъдещото партньорство“. Форумът е под патронажа на Президента на Република България, на генералния директор на ЮНЕСКО и на генералния секретар на Съвета на Европа. На срещата взимат участие и президентите на Албания, Босна и Херцеговина, Гърция, Македония, Турция, Хърватия и Черна гора. Присъстват и представители на Европейската комисия, ИКОМОС, както и експерти в областта на културното наследство и културния туризъм. Като резултат се постига споразумение за изготвяне на Обща Стратегия за разкриване, опазване, устойчиво използване и популяризиране на културните коридори и на План за действие за нейната практическа реализация чрез общи регионални политики и действия. (6)

През 2003 г. влиза в действие програмата за културни контакти „Мобилност“ на Национален фонд „Култура“, създаден със Закона за закрила и развитие на културата и действащ от месец ноември 2000 г.

Програмата има следните основни цели:

- „популяризиране на българската култура и изкуство извън страната;
- подпомагане на интеграцията на български творци и продукти в европейския и световен културен обмен;
- запознаване с и усвояване на успешни чуждестранни практики и модели, свързани с развитието на изкуствата и културата;
- подкрепа на професионалното развитие на българските творци и професионалисти в сферата на културата, стимулиране на културното сътрудничество и участието на българските творци в международни културни мрежи и инициативи.“(7)

Международните и национални програми за мобилност се създават в помощ на културни творци и хора занимаващи се непрофесионално с изкуство от България, както и на чуждестранни творци, които желаят да работят за определен период в България. За 2008 и 2009 г. Национална програма „Мобилност“ подкрепя финансово 288 проектни предложения на обща стойност 173 380 евро. На обществено дебатиране се поставя въпроса за публичния достъп до културното наследство. Дискутира се въпроса за начините на достъпност до наследството, които са пряко свързани с неговото използване като ресурс за развитие и със съхраняването му. От една страна се разисква, как наследството да бъде представено по начин, който не крие риск за културната му стойност, а да се повиши ефикасността от неговото използване. От друга гледна точка се обсъжда, как да се осигурят достатъчно участници в процеса по опазване на културното наследство, както от страна на държавата, така и чрез помощта на гражданското общество. По отношение на достъпа до паметниците на културата инициативата Европейски дни на наследството (едно от най – популярните събития за популяризиране на културното наследство в Европа), стартира в България

през 1999 г. със събитието „Народна архитектура“. Следват 2000 – „Културни маршрути“, 2001 – „Децата, младежта и културното наследство“, 2002 – „Различни етноси и религии – общо наследство“, 2003 – „Културни пейзажи“, 2004 – „Културен туризъм“, 2005 – Югоизточна Европа, споделено наследство“, 2006 – „Наследство в информационното общество“, 2007 – „Бъдеще в многообразието“. Това е една изключително успешна инициатива, в която през годините се присъединяват все повече участници от всички възрастови групи, като за нейното провеждане успешно си партнират публичния и частния сектор, НПО и медиите. По време на „Европейските дни на наследството“ достъпът до музеите е безплатен, както и се осигурява публичен достъп до паметници в процес на консервация.

Въпреки подобни инициативи достъпът до културното наследство се нуждае от стимулиране чрез туристически информационни системи (информационни табели, знаци) културни сайтове с информация за исторически селища и др. Във връзка с повишаване на знанията и информираността на младите хора по отношение на културното наследство националната политика насочва вниманието към образователни програми по дисциплините история, изобразително изкуство, културология, археология.

По препоръка на Съвета на Европа относно педагогиката на наследството, централната власт, неправителствени организации и експерти в областта създават отворена информационна мрежа за обмен на идеи и препоръки, с цел усъвършенстване на държавната политика в областта на културното наследство. През 2006 г. в България се създава мултимедийния продукт „Децата и културното наследство на Югоизточна Европа“. Той е на български и английски език и е финансиран от Британския съвет в България. Проектът е реализиран чрез Асоциацията за културен туризъм, Университет за архитектура, строителство и геодезия и Българския комитет на ИКОМОС. Този проект е първия такъв, чрез който се представя културното наследство на страните от Югоизточна Европа в съвременен информационен модел, адаптиран за деца. Той е достъпен чрез Интернет и е под формата на игра – „Открий съкровището“(8) Това може да бъде отбелязано като началото на

По отношение на развиващите се информационни технологии, които в голяма степен осигуряват представянето и разпространението на културни ценности и дейности, през 2003 г. се реализира съвместен проект на Министерство на културата и ПРООН „Гражданско участие и развитие чрез мрежата на читалищата“ със срок от три години. Той е продължение на проекта „Гражданско участие и развитие в България“ (1997-2000), осъществен с подкрепата на програма „Матра“ на правителството на Кралство Холандия и Американската агенция за международно развитие. Целта е модернизирване на читалищата и засилване на културно-образователната им ролята сред местните общности. Като резултат се създават 25 Интернет центъра в читалища, намиращи се в по-малки населени места. В тях се провеждат обучения по компютърна грамотност, което допринася

за информационното ограмотяване и намалява неравенството в тази сфера сред различни селища в страната. По програма „Информационно общество за всеки“ – „изграждането на гражданско общество и демократично мислене чрез изкуството и културата“ Министерство на културата интегрира в интернет пространството 11 регионални, 16 общински и 40 големи читалищни библиотеки. По този начин се създава интерактивна комуникация с библиотеките от цялата страна, с музеите, галериите и др. Програмата е образователна и цели да подпомогне на деца и младежи при усвояването на основни знания и умения за търсене и анализиране на информация. Целта на предоставяните богати мултимедийни ресурси в библиотеките е преодоляване на неравенството във възможностите на децата за достъп до новите технологии у дома си и стимулиране на творчеството им. Въпреки тези осъществени от държавата програми и проекти, според документа „Българските библиотеки и информационното общество“ с автор Оля Харизанова, към 2007 г. библиотеките в България като цяло нямат условия за прилагане на съвременни информационно – комуникационни технологии (ИКТ) за библиотечно – информационни услуги. Малък е броят на библиотеките (около сто, според документа), които осъществяват инициативи по модернизиране на дейността си, чрез съвременно техническо оборудване.

Малък е и броят на библиотеките, които имат собствен електронен каталог и други онлайн услуги (основно няколко университетски и някои читалищни и общински). В документа се констатира необходимостта от оборудване на библиотеките с подходящата техника и софтуер, както и квалифициране на библиотечния персонал в областта на ИКТ. От първостепенно значение е внедряването на технологични системи за дигитализиране на библиотечните фондове за обмен на документи и информация в електронен формат, както и прилагането на уеб технологии за достъп и разпространение на библиотечни ресурси.

През 2009 г. се поставя началото на един важен проект в областта на дигитализацията на културното наследство в България – НАБИС („Национална академична библиотечно – информационна система“). Централна библиотека на Българската академия на науките (ЦБ – БАН), Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) и Американски университет в България (АУБ) учредяват фондация „Национална академична библиотечно–информационна система“ (НАБИС). Активни участници в проекта са библиотеките на институциите учредители: ЦБ на БАН, Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“ (СУБ) и Библиотека „Паница“ на АУБ (БАУБ). Основната цел на проекта НАБИС, със срок от пет години, е създаването на единен свободен онлайн каталог на академичните библиотеки в България. Чрез единния онлайн каталог следва да се осигури възможност за интегрирано търсене в отделните каталози на тези библиотеки, както и онлайн достъп до библиографска информация за книжни и електронни им ресурси. Предвижда се и през общ онлайн портал да се осигурява информация за

предоставяните библиотечни услуги. Безусловно по време на преходния период държавата работи активно за да постигне плавен процес по имплементиране на културните процеси и политики на България с европейските и да осигури равноправно място в тази сфера спрямо другите държави от ЕС. Въпреки тези активни действия основен проблем, който е много актуален и до днес, е проблемът с ниското заплащане в културния сектор и намаляващия брой финансирани от държавата културни институции. По данни на Националния статистически институт (НСИ) през 2003 г. средната месечна работна заплата в сферата на културата е 231.91 лева, а през 2008 г. е 552 лева, при средна за страната работна заплата в размер на 581 лева. Шокиращото е, че през 2015 г. по – голямата част от уредниците и реставраторите в музеите и галериите, които имат над 20 години трудов стаж, получават трудово възнаграждение между 400 и 450 лева. 420 лева е заплата на повечето библиотечни специалисти, която от 1 януари 2016 г. се изравнява с минималната работна заплата за страната - 450 лева. Размерът на заплатите на болшинството библиотечните специалисти също с над 20 години трудов стаж, е от 450 до 550 лева. Това означава, че за седем – осем години доходите в този сектор не са актуализирани, което от своя страна демотивира младите хора и ги подтиква да търсят по-добри условия за реализация извън България. (9)

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените по горе процеси показват в определена степен интересите, които са в основата на т.нар. български преход. Те показват първо, че към края на 1989 година в страната са създадени обективни условия за промяна на икономическия живот. Второ, в страната има и определени субекти, които са заинтересовани от подобна икономическа промяна. Тези субекти са свързани с определен сегмент на обществото, имащ интерес от отпадането на ограниченията относно режима на собствеността, закупуването на имоти и средства за производство, земи и т.н., както и легализиране на определени капитали. Трето – действията на т.нар. Кръгла маса и новият опозиционен субект СДС показват определени предварителни договорки и координация с елита на Българската социалистическа партия именно по посока на преразпределението на общественото богатство. Създаването на новия български капитал ясно показва подпомагането му от страна както на законодателството, така и от страна на определени държавни институции. Зад идеологическия параван на демократизацията и плурализма се извършват процеси на преразпределение на общественото богатство, които в никакъв случай не биха могли да бъдат квалифицирани като справедливи. Неравенството в българското общество, което е едно от най-високите в бившия социалистически лагер е именно закономерно следствие на описаните по-горе процеси. Тези процеси несъмнено влияят и на културната политика на българската държава в последващите години и са именно икономическата и политическа основа, върху която се гради тази културна политика. (10)

Краят на т.нар период на социализъм и началото на прехода в България е тежък период за културното развитие на страната, който носи и до днес своите негативни последици. Той е тясно свързан със социалните и икономически проблеми на българското общество през този период. Това е период на изграждане на нова национална система за управление на културните процеси и цялостна промяна в структурата на държавни културни организации. Много културни институции затварят врати поради липса на средства за тяхната издръжка, голяма част от работещите в сферата на културата са съкратени, библиотеки и музеи са лишени от възможността за обогатяване на своите фондове. България, аналогично на всички страни в преход, носи характеристиките на т.нар. социалистически модел на държавно управление. В този период функцията на културата се дефинира в политически, икономически и социален аспект много различен от идеите за развитие на културата в страната след 1989 г. В резултат на изцяло одържавения културен сектор, по време на социализма, се изгражда екстензивна културна инфраструктура, което при рязко намаляващото държавно финансиране и нестабилната политическа среда след 1989 г., не може да бъде поддържана повече в дългосрочен план. В този смисъл началото на прехода бележи държавната културна политика с липса на стратегическа предвидимост за нейното бъдещо развитие. Въпреки очертаващото се неясното бъдеще, се появяват първите положителни признаци за нов културен живот в страната. Появяват се първите частни институции и неправителствени организации (НПО) в областта на културата, което ясно изразява желанието на определени културни субекти и части на т.нар. гражданско общество за децентрализация в управлението и финансирането на културните процеси в България. Разбира се, процесът е свързан и с определени корпоративни и икономически интереси, които прозират в дебатите при приемането на Закона за културното наследство. Процесът на децентрализация изисква формирането на баланс между държавата (Министерство на културата), местната власт и НПО при осъществяване на културна политика. Такъв баланс все още няма, защото все още е налице т.нар. противопоставяне на централизация срещу децентрализация. Правителства и парламент от една страна показват стремеж да децентрализират финансирането и управлението на културните институции, но от друга запазват своята функция на основен регулатор на дейността на тези институции. Местната власт се стреми към по – голяма самостоятелност при взимане на решения за реализиране на културни политики на местно равнище, но от друга страна счита, че основната отговорност за развитието и финансирането на културата на местно ниво носи държавното управление. Тези нагласи са актуални и днес, което показва, че в голяма степен същността на системата за управление на култура в България не е променена, а и не само в тази сфера. Независимо от извършените промени и всички

осъществени културни и образователни програми, проекти и инициативи относно присъединяването на България към Европейския съюз, както и след нейното присъединяване, основен проблем на българската държавна културна политика на прехода е липсата на работеща концепция, на стратегия за българската култура и културен живот (проблем, който не е разрешен и до днес). В една добра стратегия трябва да присъстват стабилни аргументи относно инвестирането в култура и как да бъдат разпределяни субсидиите – „засилване на конкурентността и усъвършенстване на оценъчния механизъм при предоставяне на средства“ (11) Стойностна стратегия би била тази, според която се делегират правомощия, отговорности и ресурси между държавните, общинските и частните културни организации, което да гарантира тяхната равнопоставеност. Тази форма на политика се постига с добра координация и доверие между органите на национално, местно равнище и частния културен сектор (създаването на публично – частни партньорства). Този процес се развива с много бавни темпове и не приключил и до днес. До голяма степен това е така заради липсата на ресурси от страна на държавата, доколкото тя все още основно субсидира и управлява културните процеси в страната.(12) В този смисъл може да се заключи, че процесът на преход в управлението на културата в България все още не е завършен, тъй като не са постигнати основни цели на съвременния модел на национална културна политика – децентрализация в управлението и финансирането и, засилване участието на неправителствения сектор в законодателни и други инициативи, както и пазарно ориентирано поведение на културните институции.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Prodanov, V., "Bulgarian Culture - Between the State and the Market", National Conference Proceedings, 14 -17.06, 2007, p.19.
- [2] Tomova, B., Andreeva, D., Compendium, Cultural policies and trends in Europe, 2011, p.6
- [3] Ministry of Regional Development and Public Works, "Local Self-Government – Prerequisites and Trends" January, 2008, p.8
- [4] European Cultural Foundation, Amsterdam, Ministry of Culture, Euro-Bulgarian Cultural Center – Sofia, Cultural Policies_Workshop, 2001, p.36
- [5] Tomova, B., Andreeva, D., Compendium, Cultural policies and trends in Europe, 2011, p.12
- [6] Ministry of Culture website – "International Cooperation, European Programs and Regional Activities", <http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=27&sp=32&t=33&z=36>
- [7] Tomova, B., Andreeva, D., Compendium, Cultural policies and trends in Europe, 2011, p.17
- [8] <http://www.otkrivam.com>
- [9] National Statistical Institute, Annual Report, 2003
- [10] Гьоте Институт, Маев.А.,Решенията са в промяна на културната макрорамка“ , 05.2020 г. <https://www.goethe.de/ins/bg/bg/kul/the/kik/21859667.html> <https://www.namrb.org/bg/aktualno/tvortcheskite-industrii-iznenadvat-dori-ikonomitite-s-nevizhdan-rast>
- [11] Prodanov, V., "Bulgarian Culture - Between the State and the Market", Proceedings of the National Conference, 14 -17.06, 2007, p.27
- [12] Гьоте Институт, Маев.А.,Решенията са в промяна на културната макрорамка“ , 05.2020 г. <https://www.goethe.de/ins/bg/bg/kul/the/kik/21859667.html>

Nature And Role Of Decentralization In The Cultural Sector In Bulgaria

Anna Penkova

Abstract: At the end of the 1940s, Bulgaria entered the so-called period of socialism, which has left its mark until today in the management of cultural processes in the country. During this relatively long period of time of nearly 45 years, these processes and cultural policy in general were almost entirely centralized. With the establishment of the so-called socialist model of governance in the country, cultural life was understandably managed by the state, through the nationalization of cultural institutions and private initiatives in the field of the distribution of valuable cultural products were terminated. In recent decades, it has been commonly accepted that the state manages the cultural policy in Bulgaria. Its key role in the sphere of culture has been significant after the Liberation. One of the reasons is that Bulgaria strives to reach the level of the developed European countries in cultural terms, where the state is a major factor in the formation of a nationwide educational system and the main cultural institutions.

Keywords: cultural policy, state, transition